

שימור ציורי הקיר בבית הכנסת עדס בירושלים

ג'ק נגר ואדר' רם שואף

▲ שחזור גרפי של עיטורי הקיר הצפוני בבית הכנסת

אשר אבדו עם השנים בעקבות עבודות שיפוץ שונות בבניין.

כדי לחשוף ככל היותר חלקים מעבודתו המונומנטלית של שטרק, התחלנו בגירוד עדין של שכבות הצבע המודרני שכיסה את הקירות, בין החלונות ומתחתיהם. העבודה הייתה איטית ומפרכת שכן על הציור המקורי כיסו כשלוש שכבות צבע, חלקן צבע שמן עבה וקשה במיוחד להסרה. הודות לפעולה עיקשת זו גילינו את העיטור המקורי של שטרק בין חלונות בית הכנסת. בניסיון להתחקות אחר העיטור המקורי מתחת

הבד שהודבק אל הקירות הדרומי והמזרחי. מצבם של ציורי הקיר המקוריים תחתיו לא היה ידוע וחששנו, כי הם ניזוקו באופן קשה. לשמחתנו, על אף הפגיעה, נותרו הציורים במצב שאפשר את שימורם באופן משיביע ראון. ערכנו מספר פעולות ניסיוניות כדי לבחון מהו הטיפול היעיל ביותר לשימור הציורים. בשלב הבא, הנחנו תחבוסות (קומפרסים) כדי לספוג את החומרים הכימיים שחדרו לשכבות הצבע, בלי לפגוע בצבעים המקוריים אשר היו מבוססים ככל הנראה על ביצים או על עצמות בעלי חיים. השלב הבא כלל תיקון נזקים בטיח ובצבע וריטוש של הציור.

בקרר הצפוני שהשחיר עם השנים, ניכרו תיקוני צבע והוא טופל בזמן.

בקרבות מלחמת העצמאות ניזוק המבנה. פגו שהתפוצץ סמוך לפינתו הדרומית מזרחית של בית הכנסת גרם לסדיקה בקירות אשר ניכרה גם בציורי הקיר. פעולת השימור של הקיר במקרה זה כללה מילוי של לקונות שנוצרו בעקבות הפגיעה והשלמת הציור.

עבודות חשמל והחלפת ארונות בבית הכנסת בשנת 2000, חשפו קטע ציור באזור הכניסה לבית הכנסת, מתחת לעזרת הנשים. גילוי זה הביא להבנה, כי ישנם, ככל הנראה, ציורים נוספים של שטרק על קירות בית הכנסת

בשנת 2006, 94 שנים לאחר שציורו, החלט לטפל בציורי הקיר של בית הכנסת עדס. איש מקצוע מצרפת, שהוזמן לבצע את העבודה, הצמיד בד אל הקירות באמצעות דבק תעשייתי ומסמרים והעתיק עליו מחדש את ציוריו של שטרק. עבודת "שימור" זו שהסבה נזק לציור המקורי נעצרה רק לאחר הוצאת צו הפסקת עבודה.

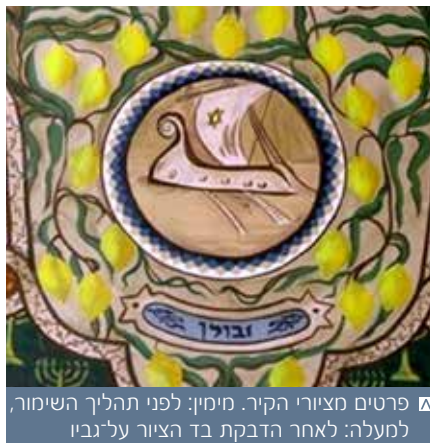
בית הכנסת עדס של הקהילה החלבית בירושלים הוקם בשנת 1901 בשכונת נחלאות. את ארון הקודש המפואר הזמין חברי הקהילה מדמשק והביאו אותו בחלקים לכאן. הצייר יעקב שטרק, תלמיד 'בצלאל', סיים בשנת 1912 עבודת עיטור מונומנטלית על קירות בית הכנסת. העיטור כולל את סמלי השבטים, פסוקים, עיטורים צמחיים ועוד. שלוש שנים מאוחר יותר נפטר שטרק ממחלה והוא בן 35.

הודות לייוזודו של בית הכנסת עדס ולערכם האמנותי של עיטוריו הוא נכלל כיום ברשימת האתרים לשימור של פרויקט מורשת (2010) מטעם משרד ראש הממשלה. הממשלה ועיריית ירושלים תקצבו את שימור המבנה על ציוריו. את עבודת שיקום הקירות שכוסו בד ושימור ציורי הקיר מבצעים משמרים העובדים במינהל שימור ברשות העתיקות. ההתערבות שלנו כללה תחילה הסרה של

▲ המשמר אלכסיי רונקין בפעולת השימור
שמבצעת רשות העתיקות

צילומים | ניקי דוידוב

▲ פרטים מצוירי הקיר. מימין: לפני תהליך השימור,
למעלה: לאחר הדבקת בד הציור על-גביו

לחלונות גיליון, כי בזמן התקנת מערכת חימום למבנה קולפו חלקי קירות אלה ולא נותר ממנו כל זכר. מניתוח ממצאים שונים על קירות המבנה יכולנו להעריך מה היו גוני העיטור ולהניח מה הייתה תבנית העיטור. כיום, אנו יכולים להציג חזית שלמה של עיטור הקיר הצפוני של בית הכנסת שצייר

שטרק. הצלחנו לשחזר את המראה המקורי במלואו. לעומת זאת, בקירות שטרם טופלו, דוגמת עזרת הנשים ותקרת בית הכנסת,

אין בידינו די מידע על ציוריו של שטרק, כמו גם על טיב השתמרותם. יתרה מזאת, מספר רב של לוחות זיכרון וחפצים התלויים על קירות בית הכנסת מסתירים חלקים מהציורים. אנו המשמרים רואים צורך להציג את יצירתו הייחודית והמונומנטלית של האמן יעקב שטרק בשלמותה. סוגיית ההצגה של העיטורים נותרה לעת עתה פתוחה.

זים | משרד ראש הממשלה, פרויקט ציוני דרך,
עיריית ירושלים
תכנון פרויקט השימור | ג'ק נגר
תיעוד אדריכלי | אדר' רם שואף, אדר' יונתן
צחור, ריצ'ל סינגר
תיעוד היסטורי | ד"ר נירית שלד-כליפא
ביצוע | ולדימיר ביטמן, אלכסיי רונקין, אולגה
פינקלשטיין, שולי לבנבוים

▲ שחזור גרפי של עיטורי הקיר הצפוני בבית הכנסת